

Beke Albert négy művéről

Lakájok és hulló csillagok Szempontok egy hiteles magyar irodalomtörténethez

A címben szereplő „lakájok” azokat a kurzuslovagokat jelentik, akik politikailag kiszolgálták a Rákosi- és Kádár-rendszer kultúrpolitikáját, akikén az idő és a kor túlhaladt ugyan, és mára hulló csillaggá kellett volna válniuk, de még nem hunytak ki.

Beke Albert könyvében elutasította a marxista szempontú irodalomtörténet írást. A kötet és a szerző irodalomszemléletének legfontosabb eleme, hogy megpróbálja visszaállítani a polgári korszaknak azokat a klasszikus esztétikai értékeit, amelyeket az elmúlt évtizedekben alkotó marxista irodalomtörténészek tagadtak, illetve eltorzítottak, vagy megpróbálták teljesen eltüntetni a köztudatból. Ezeknek az értékeknek a jelenlétét hangsúlyozza Bárány Tamás, Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Döbrentei Kornél, Fekete Gyula, Galgóczy Erzsébet, Gyurkovics Tibor, Hernádi Gyula, Hubay Miklós, Jókai Anna, Karinthy Ferenc, Sarkadi Imre, Szakonyi Károly, Szalay Károly, Tornai József műveiben.

Beke Albert tanulmányában kiemeli, hogy egy irodalmi alkotás megítélésénél egyedüli jogos és főleg hiteles szempont az esztétikai hatás meglétének vagy hiányának a vizsgálata, amellyel több fejezeten át foglalkozik a szerző. tisztázza az esztétikai hatás fogalmát, amely nem azonos a pusztá gyönyörködtetéssel, ezután tér csak át az esztétikai hatásformák taglalására. Ha egy mű erkölcstelen, megakadályozza az esztétikai hatás létrejöttét, illetve az esztétikai gyönyörkeltést. Majd az „író iparosok” kerülnek bonckés

alá, akik az elmúlt rendszer eszközei voltak. Beke Albert külön kitér az írói és az olvasói élmény fontosságára, hiszen csak a mélyen átélt személyes élmény válhat az íróban mint közvetítőben tartalommal, vagyis irodalmi alkotással. De „az irodalmi érték tulajdonképpen megvalósulása tehát végső soron nem a tartalom és nem az élmény, mert ezek csak a közvetítő láncszemek, hanem a végső megnyilatkozási formája, tulajdonképpen megvalósulása: az esztétikai hatás”.

Ez a tanulmány az első kísérlet, amely megpróbálja helyreállítani az eltorzított irodalmi kánonunkat – esztétikai rendszerben gondolkodva –, függetlenül az elmúlt rezsim politikájától, ehhez azonban a művek mélyebb vizsgálatára van szükség. Ez a munka alapvetése, elvi összefoglalója egy későbbi átfogó és elemző műnek.

(Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2002.)

Röpirat az irodalom védelmében

Manapság ritkaságnak számít röpirattal találkozni, de ebben az esetben erről van szó, hiszen Beke Albert összeállításában a magyar irodalom jelenlegi torzulásaival szembesíti az olvasót. Mindezt nem kívülállóként teszi, mert több évtizede él az irodalom közelében, mint irodalomkutató, kritikus és nyugalmazott egyetemi tanár. Már a bevezetőben kitér arra, hogy a mai érettségizettek az egyetemi felvételi vizsgán a „Kit ismer a mai magyar élő írók közül?” kérdésre: Esterházy, Spiró, Konrád, Eörsi, Nádas, Petri és Kornis neveit sorolják. Ez független attól, hogy az illető ifjú hol érettségizett, mert Záhonytól Sopronig minden középiskolában elsősorban ezeket a neveket tanítják, s ennek – a szerző szerint – egyetlen oka van: az alternatív tankönyvek használata. Oktatási ügyként célul tűzi ki a 4. osztályos gimnáziumi irodalom tankönyvek átdolgozását, illetve kiegészítését. Legfőbb feladatként a Röpirat a nemzeti és művészeti szempontból való igazságos értékrend kialakítását jelöli meg.

Megállapítja, hogy ezeknek az íróknak „megvan a szerény tehetségük, de társadalmi és irodalompolitikai szerepüket és hatásukat jóval túlnövelték tehetségük méretein”. Külön kimelei a szerző Petri György költészetével kapcsolatban, hogy „esztétikai szempontból annyira színvonalatlan és... erkölcs nélküli, hogy műveivel kapcsolatban esztétikumról egyáltalán nem is beszélhetünk”. Eörsi melyik „művével” bizonyította, hogy egyáltalán nagy költő lenne, hiszen csasztuskákat írt? „És mivel bizonyított Kornis vagy Spiró? Hol vannak a remekműveik? Vagy Konrád, Nádas és Esterházy vontatott, verejtékszagú, mondvacsinnált és affektáltan modernkedő írásai talán a nagy írók közé emelik őket?” Konrád György *A látogatójáról* azt írta Karinthy Ferenc, hogy „Bágyadt, kissé unalmas, proletár büzös regény”.

Ha Beke megállapítását átgondoltan olvassuk, akkor teljes mértékben egyetérthetünk vele, mely szerint „nagy írónak lenni nemcsak tehetség dolga, hanem társadalmi tisztánlátás és jellembeli következetesség is kell hozzá... aki tehát a képességeit arra használja föl, hogy lealázza azt a nemzetet, amely őt eltartja, kicsinyli és lebecsüli hazája teljesítményét, s ócsárolja azt az országot, amelynek a ke-

nyerét eszi: az rosszul sáfárkodik a tehetségével, mert nem építésre használja, hanem bomlasztásra. Az ilyen íróknál tehát nem beszélhetünk társadalmi tisztánlátásról, hiszen nem a nemzet érdekeit képviselik, hanem egy nagyon szűk politikai csoport kifejezetten kártékony szószólói." A szerző szerint nem lehet ölbé tett kézzel ülni és nézni „a magyarságtól idegen szívű és lelketű írók diadalmenetét és pöffeszkedését”.

(Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2002.).

Szabó Dezső és Szij Rezső történelemszemlélete

Három tanulmányt tartalmaz a kötet, a legelső a könyv címadója is egyúttal. Szij Rezső szakított azzal a végletesen dicsérő vagy becsmérlő hozzáállással, amely Szabó Dezső megítélését jellemzi. Tanulmányában kizárólag azt vizsgálja, hogy mi az, ami fennmarad a megállapításaiból, és mi az, ami a halála óta eltelt évtizedek alatt elveszítette a jelentőségét és igazságtartalmát. Beke Albert kiemeli a harmincoldalas tanulmányból, hogy „a döntő kérdés... mi történt Szabó Dezső mindenkor időszerű gondolatainak a gyakorlatba történő átültetésére, nemzedékről nemzedékre”.

Szij Rezső megközelítésmódja szerint, meg kell vizsgálni, hogy Szabó Dezső nagy megállapításai közül melyek állták ki az idő próbáját. Véleményei és nézetei közül melyek voltak azok, amelyeket minden túlzás nélkül ma, egy új évezred és század küszöbén, annyi és akkora változások után is elfogadhatunk. Ebben az eligazodásban segít a tanulmány szerzője, illetve ezt a tételes kimutatást végzi el számunkra. Mindenekelőtt egy új történelemszemléletre van szükségünk, legfőképp a már-már hagyománnyá váló balsorsos magyar borúlátás helyett, mert minden nemzet büszke a saját történelmére, amelyből lelki és szellemi tartását és stabilitását nyeri.

Beke Albert kötetében külön fejezet szól Szabó Dezső irodalomszemléletéről. Számtalan mű foglalkozik azzal, hogy az irodalomtörténet-írás miként vélekedik Szabó Dezsőről, de fordítva, hogy neki mi volt a véleménye az irodalomtörténelemszemléletről, már alig került szóba. Ebben időszerű ez a kis könyv.

A tanulmánykötet legutolsó írása a Hartyányi István által összeállított bibliográfiát ismerteti Szij Rezső munkásságáról, egy olyan ember életéről, aki több mint fél évszázada a magyar kultúráért tevékenykedik, és aki 36 évvel később született, mint Szabó Dezső. Így már ifjúkorában olvashatta a „Mestert”, aki kétségtelenül nagy hatással volt rá. Kevesen élnek ma már közülük, akik ezt – közel a 90. életévükhöz – elmondhatják magukról.

(Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2002.).

Emlékezés a száz éve született Barta Jánosra

Ez a beszéd 2001. október 3-án, a Debreceni Egyetemen tartott emlékülésen hangzott el. Beke Albert tanítványa volt Barta Jánosnak, aki az egyetemen a XIX. század másod-

dik felének irodalomtörténetét tanította. Barta a 20-as és 30-as évek német filozófiai és esztétikai iskoláin nevelkedett, melyeknek hatására kidolgozta a saját esztétikai rendszerét. Beke tanulmányából kitűnik, hogy Barta szigorú, morális szemléletű, nagy hatású nevelő és iskolateremtő tudós volt. Sohasem azt mondta, „amit a diktatúra hatalmasságai elvártak tőle, hanem amit a belső meggyőződése diktált. Ezért ítélte el Király István primitív Mikszáth könyvét, és a realizmus kérdésében ezért fordult szembe Lukács Györggyel is, amihez azokban az években igen nagy bátorság kellett.”

A tanulmányt végigolvasva, egy olyan tipikus tudós-sors bontakozik ki az olvasó előtt, amelyet nagyban befolyásolt az 50-es évek szellemi és fizikai diktatúrája. Barta János testesítette meg azt a fajta embertípust és tudós alkatot, akit tudása miatt tűrték meg az egyetemi katedrán, akinek ügyelnie kellett minden leírt mondatára és kiejtett szavára, mert a tanszéki párttitkárok éberén, ugrásra készen figyeltek és jelentettek. Ezt a helyzetet már nehéz elképzelnie a mai tudós- és kutatógenerációnak, pedig érdemes volna tanulmányozni egy-egy hasonló sorsú és mentalitású tudós életművét. Nélkülük ugyanis nem maradhattak volna fenn a régi szellemi iskolák és irányzatok. Méltatlan és tipikus sors volt az övé, de abból a szempontból szerencsés, hogy legalább a tudomány közelében és katedrán maradhatott, nem úgy, mint sok hozzá hasonló tudós társa.

(Szenci Molnár Társaság, Budapest, 2001.)

Arday Géza